

УДК 378.937:796

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ

Конох А.П.

Запорізький національний університет

У статті розглядається проблема формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної культури та їхньої компетенції з туризму. Розглянуто зміст професійної педагогічної туристської підготовки як педагогічно адаптовану систему знань, умінь, навичок, загальнолюдських ідей і цінностей, професійно-гуманістичних орієнтацій та якостей особистості, універсальних способів пізнання і гуманістичних технологій професійної туристсько-педагогічної діяльності. Доведено, що провідним орієнтиром у процесі формування змісту багаторічної системи підготовки в спортивно-оздоровчому туризмі виступає феномен освіти, яка набувається майбутніми фахівцями в контексті сучасних форм діяльності туристичного змагання як закономірно організованого процесу і результату засвоєння та активного відтворення педагогом-туристом соціального досвіду, що здійснюється в спілкуванні, освітній і спортивній діяльності. Висвітлюється структура, показники та рівні професійної освіти розроблені автором статті.

Ключові слова: професійна компетентність, структура, показники, рівні, майбутні фахівці, спортивно-оздоровчий туризм.

Постановка проблеми. Ураховуючи системний підхід, зазначимо: якщо педагогічна майстерність є якісною характеристикою професійної практичної діяльності, то компетентність – це те якісне, що з'являється в результаті практичної діяльності: вміння вчитися, працювати в колективі, приймати рішення та нести відповідальність, планувати й організувати свою роботу та роботу інших, спілкуватися з людьми, дітьми та встановлювати ділові контакти, виступати перед аудиторією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній та зарубіжній літературі вищезазначені знання і вміння характеризуються таким поняттям, як «компетентність особистості». Цьому питанню присвячені праці В.І. Бондаря, Л.О. Васильєвої, С.О. Сисоєвої, Т.І. Сущенко та ін.

Аналіз робіт вказаних учених і практиків свідчить про те, що майже всі дослідники сходяться на одній думці – сутність поняття «педа-

гогічна майстерність» визначає зміст і структуру професійної компетентності.

Професійна компетентність розглядається у сферах загальних і фахових знань, умінь і навичок учителя в школі, поза школою, в сім'ї, культурно-освітніх та оздоровчих закладах.

Зміст знань та умінь класифікується за формами професійного призначення фахівця і напрямком його діяльності. Знання та вміння педагога спрямовуються на адаптацію учнів до спеціальних умов, оздоровлення їхнього внутрішнього світу, на формування в дітей здібностей тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак у науково-методичній літературі недостатньо висвітлюється питання щодо формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної культури та їх компетенції з туризму.

Мета статті. Метою статті є розкриття професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної культури та їхньої компетенції із туризму

у контексті вимог до знань і здібностей учителя сучасної школи та тих гуманістичних і гуманітаристичних перетворень, що відбуваються в ній.

Виклад основного матеріалу. Дослідження цієї проблеми експериментальним шляхом забезпечить якісну підготовку майбутніх фахівців із фізичної культури та туризму.

На наш погляд, основу високого та достатнього рівня професійної підготовки фахівців із спортивно-оздоровчого туризму складають фундаментальні знання в галузі загальної вікової і соціальної психології та педагогіки; знання особливостей і методів навчання, корекційної та реабілітаційної роботи в різних соціумах; спеціальні професійні знання, уміння організувати процес навчання, спілкування з дітьми, виявляти особистісні, міжособистісні труднощі й конфлікти, організувати та проводити масові й колективні дитячі заходи різної спрямованості тощо.

На думку Т.І. Сущенко професійний портрет педагога доповнює ще й його творчістю. Вона акцентує увагу на тому, що педагог-творець – яскраво виражений ерудит, який точно уявляє завтрашній день, він діє не лише сьогодні, але й у майбутньому [1]. За структурою професійної компетентності Т.І. Сущенко, педагог не управляє (керує, організовує, контролює), а лише навчає та виховує. Цей аспект, на якому наполягає вчений, є цінним у світлі існуючих ринкових відносин у туризмі.

Дослідник В.П. Симонов пропонує професійну компетентність педагога визначати за п'ятьма чинниками: перший – організаторська діяльність; другий – його особистісні якості; третій – навчальна діяльність педагога; четвертий – виховна діяльність вчителя; п'ятий чинник – навчально-пізнавальна діяльність учнів, її організація вчителем [2].

Ми поділяємо думку видатного вченого В.П. Симонова, але частково. Вважаємо, що перший, четвертий і п'ятий чинники є сферою знань і навичок педагога за видами. Дрібнити їх недоцільно. Другий чинник – це особистісні якості, які формуються й виховуються ефективно тоді, коли майбутній фахівець мотивований на свою спеціальність, професію, має достатньо розвинений рівень рефлексивності. Тому найбільш близькими для нашого дослідження є погляди українських учених Н.Ф. Денисенко, В.В. Крижка, Л.І. Міщик, Є.М. Павлютенкова, які висвітлюють компетентність за трьома сферами: операційно-технологічною (знання, вміння та навички), мотиваційною (спрямованість на дітей і професію, сформованість особистих якостей), рефлексивною.

Структурі професійної компетентності були також присвячені роботи таких учених: В.І. Слободченка, А.М. Новікова, І.І. Булигіної та ін. Дослідники стверджують, що професійна компетентність передбачає: усвідомлення особистісних потреб до діяльності, потреб та інтересів, прагнень і ціннісних орієнтацій, мотивів діяльності; розуміння своїх соціальних ролей; самооцінку особистісних властивостей і якостей, професійних знань, умінь та навичок, професійно-важливих якостей; регулювання власного професійного становлення.

Вищевикладені ідеї щодо професійної компетентності були б невичерпаними, якби вони не розглядалися у структурі системного підходу до формування професіоналізму. Кожна система

має свої підсистеми та елементи. У системі професійної компетентності теж є підсистеми зі своїми елементами (цілями, завданнями, засобами, формами, функціями, принципами, методами). Ці елементи – дидактичні одиниці, які можна назвати компетенцією. Такий підхід стверджується спеціалізацією, що сьогодні існує в системі вищих навчальних закладів.

Розглянемо процес формування професійної компетентності та компетенції в педагогіці туризму й підготовці майбутніх фахівців із цієї галузі.

Згідно з дослідженнями провідних російських учених М.В. Віленського, В.І. Жолдака та ін., педагогіка туризму – важливий розділ педагогічної науки. Окрім того, вона є одночасно й практичною діяльністю з виховання особистості у процесі підготовки спеціалістів із туризму та виходить на передові позиції в практичній діяльності.

Предметом дослідження педагогіки туризму, з одного боку, є виховання як засіб передачі туристам та екскурсоводам раніше накопичених цінностей (знань, моралі трудового й життєвого досвіду), а також цілеспрямоване зміцнення якостей особистості в ході занять туризмом, розширення уявлень про культурну та природну спадщину. З другого боку, предметом дослідження педагогіки туризму виступає система туристської освіти як засіб передачі новим поколінням професійних знань, умінь та навичок у туристичній діяльності.

Отже, необхідно визначитися в понятті «професійна підготовка спеціалістів із організації туризму». Сутність і зміст професійної освіти цієї галузі розроблені в наукових працях С.Я. Банішева, А.К. Маркової та ін.

У літературних джерелах під освітою розуміється процес і результат опанування системи наукових знань та пізнавальних умінь і навичок, формування світогляду й інших якостей особистості. Під навчанням – цілеспрямований процес взаємодії того, хто навчає (викладача, вчителя), та того, хто вчиться. У цьому процесі здійснюється освіта людини.

Якщо освіта взагалі – процес і результат оволодіння системою наукових знань, то професійна освіта є процесом і результатом оволодіння специфічними знаннями, вміннями та навичками, необхідними для опанування певної професії (у нашому дослідженні – менеджер туризму) та кваліфікації.

Професійна освіта є цілеспрямованим процесом навчання та виховання в інтересах особистості, держави, суспільства, який супроводжується констатацією відповідності майбутнього спеціаліста певним державним освітнім рівням.

У нашому розумінні – це професійна компетентність, що складається з різних блоків знань, умінь та навичок. Отже, педагогіка туризму теж зацікавлена у підготовці фахівців для туристичної галузі. Вона вирішує такі завдання: навчити так, щоб повністю виконати соціальне та економічне замовлення на підготовку достатньої кількості кваліфікованих спеціалістів туризму; вивчити, узагальнити та впровадити найкращі зразки вітчизняного й зарубіжного досвіду професійної туристичної освіти; розробити нові методи, засоби, форми і системи навчання, які сприятимуть створенню необхідної навчально-

методичної бази для підготовки персоналу, здатного вирішувати завдання галузі туризму.

Таким чином, педагогіка туризму подібна загальній педагогіці, тому такі характеристики як: «професійна компетентність», «компетенція», «педагогічна майстерність», притаманні їй.

Отже, узагальнюючи різні наукові підходи до професійної підготовки педагогічних фахівців, визначимо такі закономірності: професійна підготовленість педагогічних працівників повинна здійснюватися в єдиному освітньому просторі держави та за рівнями освіти з урахуванням системного підходу до формування феномену «педагогічна майстерність» (школа – педагогічний коледж – вищий навчальний заклад – школа – післядипломна освіта – школа); професійна компетентність як вищий рівень педагогічної діяльності складається із загальних і спеціальних блоків (компетенцій); блоки мають свої показники та такі ж сфери, що й компетентність, педагогічна майстерність: операційно-технологічну, мотиваційну, рефлексивну; спеціальні блоки містять різні види компетенцій, які складають суть професії та зміст спеціалізації; компетенції бувають: загальні та функціональні (за видами діяльності педагога, його функціональними обов'язками).

Вищезазначені закономірності дозволили нам припустити існування професійної компетенції вчителя фізкультури зі спортивно-оздоровчого туризму та розробити особисті концептуальні підходи, які реалізовувалися нами в ході дослідно-експериментальної роботи:

- у системі вищої освіти під час підготовки майбутніх фахівців необхідно враховувати такі умови: факультети фізичної культури в процесі підготовки вчителів за спеціалізацією «спортивно-оздоровчий туризм» повинні орієнтуватися на подальший розвиток педагогічної майстерності (вищий рівень компетентності та компетенції) за її ступенями. Перший ступінь – це молодий спеціаліст, який тільки адаптує свої знання та вміння до практичної педагогічної діяльності. Другий – педагог-майстер. Третій – педагог-новатор;

- в ході підготовки спеціалістів у системі освіти України повинна реалізовуватися модель «вищий навчальний заклад – школа – післядипломна освіта – школа», тому що головним орієнтиром є школа, де відбуваються ті самі процеси, що й у суспільстві;

- структура туристсько-педагогічної діяльності містить такі компоненти, як конструктивний, організаційний, гностичний, комунікативний, мобілізаційний, дослідницький, розливальний. Володіння ними є обов'язковим для майбутнього фахівця;

- у процесі формування педагогічної майстерності – однієї з умов успішної педагогічної діяльності у сфері фізичної культури – необхідним є оволодіння рухами в різних життєвих ситуаціях. Вважаємо, що саме це має бути головним компонентом у структурі професійної компетентності вчителя фізичної культури та компетенції менеджера з туризму;

- підсумовуючи аналіз різних інтерпретацій професійної підготовки майбутніх фахівців із туризму, ми виокремили три основні якості, що зумовлюють ефективність професійної діяльності туриста-педагога. Це – знання; вміння, навички

із вказаної діяльності; організаційські та комунікативні здібності, що є реалізацією творчого потенціалу педагога й засобом його мотивації та самовдосконалення. Все вказане і складає компетентність учителя фізичної культури та компетенцію організатора туризму. Знання стають надбанням учнів лише в результаті їх взаємовідносин із тренером в умовах раціональної організації і окремого заняття, і процесу фізичного виховання в цілому.

Виходячи із зазначеного, можна стверджувати, що пріоритетним завданням підготовки майбутніх учителів за спеціалізацією «спортивно-оздоровчий туризм» є формування в них професійної компетентності з фізичної культури та компетенції організатора оздоровчого туризму.

Саме тому професійну компетенцію майбутнього фахівця зі спортивно-оздоровчого туризму ми визначаємо як рівень професійно-туристичної підготовленості, яка проявляється в сучасних творчих формах виконання туристичної діяльності, глибоких науково-теоретичних знаннях про туризм у контексті фізичного виховання підростаючого покоління та вимагає прояву фізичних, психічних, інтелектуальних, духовних якостей і властивостей особистості.

У нашому формулюванні дефініції «компетенція з туризму» закладені наукові погляди П.Ф. Лесгафта, які є актуальними і сьогодні. «Керувати фізичною освітою – справа дуже важка, стверджував П.Ф. Лесгафт, – хоча багато хто вважає це настільки простим, що з ним можна познайомитися цілком ґрунтовно впродовж шести-восьми тижневого курсу навчання. Навпаки, організатор із туризму повинен бути добре освіченою людиною, тому що має відношення до викладання. Він сам зобов'язаний бути цілком дисциплінованою та стриманою людиною, яка витончено володіє всіма своїми діями. Все це нелегко і здійснюється тільки завдяки наполегливій і послідовній праці над собою».

Виходячи з концептуальних поглядів, ми дійшли такого висновку: у сьогоденній підготовці майбутніх фахівців із фізичного виховання виникла гостра необхідність об'єднання знань, умінь, навичок і зусиль фахівців спортивно-оздоровчого туризму з вироблення єдиної системи підходів до підготовки туристів і керівництва туристськими групами. Вирішення цієї проблеми є неможливим без базового компонента формування фізичної культури туриста, його базової освіти. Професійна туристська освіта порівняно недавно увійшла до проблемного кола педагогічних досліджень, але вже сьогодні одержані очевидні результати.

Разом із тим, зміст професійно-педагогічної туристської освіти не має в педагогічній науці систематичного й аргументованого висвітлення, що породжує ряд суперечностей між теорією та потребами сучасної практики. Наша багаторічна практика професійної підготовки туристських кадрів у Запорізькому національному університеті дозволяє подати підготовку фахівців зі спортивно-оздоровчого туризму у вигляді певної структури в якій відбито підготовку фахівців із туристської діяльності як з вищою, так і з середньою спеціальною освітою.

Висновки і пропозиції. Зміст професійної педагогічної туристської підготовки є педагогічно адаптованою системою знань, умінь, навичок, загальнолюдських ідей і цінностей, професійно-гуманістичних орієнтацій та якостей особистості, універсальних способів пізнання і гуманістичних технологій професійної туристсько-педагогічної діяльності. Провідним орієнтиром у процесі формування змісту багаторічної системи підготовки в спортивно-оздоровчому туризмі виступає феномен освіти. Вона набувається майбутніми фахівцями в контексті сучасних форм діяльності туристичного змагання як закономірно організованого процесу і результату засвоєння та активного відтворювання педагогом-туристом соціального досвіду, що здійснюється в спілкуванні,

освітній і спортивній діяльності. Гносеологічний та ціннісний зміст професійної компетентності фахівця дозволяє диференціювати його освітній простір і рівні сформованості професійної компетенції майбутніх інструкторів туризму шляхом реалізації педагогічних функцій навчання, виховання й розвитку індивідуума, розроблених програм.

Подальшої дослідної розробки потребують проблеми теоретико-методологічного обґрунтування педагогіки і психології спортивно-оздоровчого туризму; посилення уваги до професійної підготовки фахівців з інтегрованими професіями, маркетингових досліджень потреби країни у кваліфікованих фахівцях фізкультурно-туристської спрямованості.

Список літератури:

1. Суценок Т.І. Управління позашкільним педагогічним процесом / Т.І. Суценок. – Запоріжжя: ЗОПП, 1993. – С. 40.
2. Симонов В.П. Педагогический менеджмент. 50 НОУ-ХАУ в области управления образовательным процессом / В.П. Симонов. – М.: РПА, 1995. – 226 с.
3. Цошанов М.П. Дидактическое конструирование гибкой технологии обучения / М.П. Цошанов // Педагогика. – 1997. – № 2. – С. 26.

Конох А.П.

Запорожский национальный университет

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И ТУРИЗМА

Аннотация

В статье рассматривается проблема профессиональной компетентности будущих специалистов физической культуры и их компетенции в области туризма. Рассмотрено содержание профессиональной педагогической туристской подготовки как педагогически адаптированной системы знаний, умений, навыков, общечеловеческих идей и ценностей, профессионально-гуманистических ориентаций и качеств личности, универсальных способов познания и гуманистических технологий профессиональной туристско-педагогической деятельности. Доказано, что в качестве ведущего ориентира в процессе формирования содержания многолетней системы подготовки в спортивно-оздоровительном туризме выступает феномен образования, которая приобретает будущими специалистами в контексте современных форм деятельности туристического соревнования как закономерно организованного процесса и результата усвоения и активного воссоздания педагогом-туристом социального опыта, который осуществляется в общении, образовательной и спортивной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, структура, показатели, уровни, будущие специалисты, спортивно-оздоровительный туризм.

Конюх А.Р.

Zaporozhye National University

PROFESSIONALLY COMPETENCE OFFUTURE SPECIALISTS OF PHYSICAL CULTURE AND TOURISM

Summary

In the article the problem of professionally-pedagogical competence of future specialists of physical culture and their competences is examined from tourism. Maintenance of professional pedagogical tourist preparation as pedagogical adapted system of knowledge, abilities, skills, common to all mankind ideas and values, professionally-humanism orientations and internal's of personality, universal methods of cognition and humanism technologies of professional tourist-pedagogical activity is considered. It is well-proven that as a leading reference-point in the process of forming of maintenance of the long-term system of preparation the phenomenon of education comes forward in sporting-health tourism, which is purchased by future specialists in the context of modern forms of activity of tourist competition as the appropriately organized process and result of mastering and active recreation by the teacher-tourist of social experience, which is carried out in intercourse, educational and sporting activity.

Keywords: professionally competence, structure, indexes, levels, future specialists, sporting-health tourism.